

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (2), 779-806

Geliş Tarihi:10.07.2024 Kabul Tarihi: 19.11.2024

Yayın: 2024 Yayın Tarihi:30.11.2024

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1513846>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

UŞAK-ULUBEY KANYONU'NUN İSKÂN TARİHİ VE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Harun OY*

Öz

Ulubey Kanyonu Uşak'ın 35 km güneyinde bulunmaktadır. Kanyon Ulubey ilçesinin doğusundaki Yavu Çayı (Kazancı Deresi) ve Banaz Çayı'nın geçtiği alanda oluşmuştur. Ulubey Kanyonu ülkemizin önemli kanyonlarından birisidir. Doğa turizmi açısından değerlendirilmesine rağmen kanyonun arkeolojik zenginliği ve iskân tarihi yeterince bilinmemektedir. Bu makalede kanyonun tarih, arkeoloji ve kültür turizmi açısından var olan zenginliği ortaya koyulmaktadır. Ulubey Kanyonu içerisinde Adatepe, Köseler Höyüğü, Yeni Asar ve Eski Asar, Kocatarla Höyüğü, Salma-Mera Tepe, Hasköy Asarı, Öbek Adası (Gücü Göbek), Pepouza, Clandras köprüsü ve antik su kanalları gibi çok sayıda tarihi ve arkeolojik kalıntı bulunmaktadır. Ulubey Kanyonunda yerleşim Neolitik Çağda başlamıştır (MÖ 7000) ve günümüze kadar kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. İnsanlar en az 9000 yıldır buradaki kanyon içerisinde yerleşim kurarak barınmış ve kanyonun imkânlarından yararlanmışlardır. Kanyon içindeki bu tarihi alanların ve arkeolojik kalıntıların bir rota oluşturarak kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim kanyon içerisinde yer alan Banaz Çayı üzerindeki Clandras köprüsü ve Pepouza antik kenti ile Salma-Mera Tepe'de oluşturulacak yürüyüş rotası kanyon içinde önemli bir güzergahı oluşturabilir. Salma-Mera Tepe'de bulunan kaya altı sığınakları hem görsellik açısından hem de kültür turizmi açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Yavu Çayı üzerinde ise Adatepe ve Yeni Asar üzerinden güneye doğru olan güzergah takip edilebilir. Kanyon için en büyük dezavantaj ise Dokuzsele ve Yavu Çayı üzerinden gelen kirli suların oluşturduğu kötü koku ve çeşitli atıkların vermiş olduğu zararlardır. Bu nedenle buradaki evsel ve kimyasal atıkların engellenmesi ve temizlenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ulubey Kanyonu, Uşak, Banaz Çayı, Pepouza, Clandras.

* Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, harun_oy@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1901-5128>

Evaluation of Uşak-Ulubey Canyon in Terms of Settlement History and Tourism

Abstract

Ulubey Canyon is located 35 km south of Uşak. The canyon was formed in the area where Yavu Stream (Kazancı Stream) and the Banaz Stream flow to the east of the Ulubey district. Ulubey Canyon is one of the important canyons in Turkey. Although it is evaluated in terms of nature tourism, the archaeological richness and settlement history of the canyon are not well known. This article reveals the richness of the canyon in terms of history, archaeology and cultural tourism. There are many historical and archaeological ruins in the Ulubey Canyon, such as Adatepe, Köselers Mound, Yeni Asar and Eski Asar, Kocatarla Mound, Salma-Mera Tepe, Hasköy Asarı, Öbek Island (Gücü Göbek), Pepouza, Clandras Bridge and ancient water channels. Settlement in the Ulubey Canyon started in the Neolithic Age (7000 BC) and has continued uninterruptedly until today. People have settled in the canyon and benefited from its opportunities for at least 9000 years. Ulubey Canyon has important potential in terms of tourism. The historical sites and archaeological ruins within the canyon should be evaluated within the scope of cultural tourism by creating a route. As a matter of fact, the Clandras Bridge over the Banaz Stream in the canyon and the walking route to be created between the ancient city of Pepouza and Salma-Mera Tepe may constitute an important route within the canyon. It is important to evaluate the rock shelters in Salma-Mera Tepe both in terms of visibility and cultural tourism. On the Yavu Stream, the route heading the south can be followed via Adatepe and Yeni Asar. The biggest disadvantage for the canyon is the foul smell caused by the polluted water coming from Dokuzsele and Yavu Stream and the damage caused by various waste materials. For this reason, domestic and chemical wastes here need to be prevented and cleaned.

Keywords: Ulubey Canyon, Uşak, Banaz Stream, Pepouza, Clandras.

Giriş

Ulubey Kanyonu, Uşak ilinin güneyindeki Ulubey ilçesinde yer alan ve turizm potansiyeli de gittikçe artmakta olan ülkemizin önemli kanyonlarından birisidir. Ulubey Kanyonu ve çevresinde çeşitli araştırmalar yapılmış olup yapılan bu çalışmalar neticesinde gerek kanyon içerisinde ve gerekse kanyonun yakın çevresinde çeşitli yerleşim, kale, kaya mezarları, sığınaklar ve su kanalları gibi çok sayıda antik kalıntı tespit edilmiştir. Bu kalıntılar erken dönemlerden itibaren kanyonun gerek barınma amacıyla ve gerekse de diğer ihtiyaçlar için etkin bir şekilde kullanılmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Şimdiye kadar Ulubey Kanyonunun iskân tarihini ortaya koyan herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Oysaki kanyon içerisinde çok sayıda yerleşim alanı veya

barınak gibi zengin arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Bunlar bütün olarak değerlendirildiğinde kanyonun doğa turizminin yanı sıra tarih, arkeoloji ve kültür turizmi açısından da değerlendirilerek daha bilinir hale gelmesinin sağlanabileceği düşünülmektedir.

Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Uşak ili ve ilçelerinde gerçekleştirmiş olduğumuz arkeolojik yüzey araştırmaları sırasında Ulubey Kanyonu ve çevresinde de araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Oy, Coşar& Bektaş, 2019, s. 209-230). Bu araştırmalar neticesinde bölgenin zengin arkeolojik varlığı dikkati çekmektedir. Kanyonun doğal güzelliklerinin ön plana çıkması nedeniyle ilçeye bir seyir terası yapılmış olup bölge daha çok doğa turizmi açısından değerlendirilmektedir. Kanyonun görselliği ön plana çıkmakta ve turizm açısından değerlendirilmesine rağmen arkeolojik zenginliği ve iskân tarihi yeterince bilinmemektedir. Bu nedenle bu makale Ulubey Kanyonunun iskân tarihini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Ulubey Kanyonu, açılmış olduğu akarsu yatağı içerisinde saklanma ve barınmaya uygun olması sebebiyle binlerce yıl öncesinden günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kanyon içerisinde, Pepouza antik kenti, Clandras köprüsü ve Hasköy Asarı, kaya mezarları gibi çeşitli tarihi kalıntılara sahip olup birçok kültür varlığını barındırmaktadır (Ulubey Kanyonları Turizm Stratejisi, 2022, s. 3). Ayrıca kanyon doğa fotoğrafçılığı, kaya tırmanışı, dağ bisikleti, doğa yürüyüşü, balon gezisi, kuş gözlemciliği, bitki çeşitliliği gibi pek çok aktiviteye uygun olup bölgenin ilgi çeken alanlarından birisidir.

Bölge Araştırmalarının Genel Tarihçesi

Uşak çevresinde tarihi ve tarihöncesi dönemleri kapsayan sistematik araştırmalar 1960 yılından itibaren başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. 1966 yılında Sivaslı ilçesi-Selçikler'deki Sebaste antik kenti ve çevresinde kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir (Fıratlı, 1970, s. 109-160). Yine aynı bölgede yer alan tümülüslerde de kazılar yapılmıştır (İzmirli, 1975, s. 45-55). Daha sonra 2001-2004 yıllarında ise Karahallı ilçesindeki Karayakuplu köyü sınırlarında yer alan ve

Hıristiyanlık açısından önemli bir yerleşim olan Pepouza antik kentinde yabancı bilim insanlarının çalışmaları bulunmaktadır (Tabberne, Lampe, 2008, s. 157-265). 2013-2019 yılları arasında Uşak ilinin genelinde Harun OY tarafından prehistorik dönemleri kapsayan, özellikle de İlk Tunç Çağı odaklı arkeolojik yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir (Oy, 2014, s. 215-230; Oy, 2016, s. 499-520; Oy, 2017, s. 33-38; Oy, 2018; Oy, 2024, s. 67-92; Oy, 2024). İl genelinde Uşak Üniversitesinden Müntheha Dinç ve Emre Taştür tarafından 2014-2017 yılları arasında Eski Yunan ve Roma dönemlerini kapsayan yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir (Dinç, Taştür, 2019, s. 151-174). 2016-2017 yıllarında ise Uşak Müzesi tarafından Banaz ilçesindeki Sürmecik mevkiinde kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Sürmecik mevki, Orta Paleolitik Çağa tarihlenen ve Uşak bölgesinin şimdilik en erken yerleşimidir (Taşkırın vd., 2021, s. 1-13). Yine Uşak Üniversitesinden Mehmet Ali Yılmaz tarafından 2017-2018 yıllarından Uşak'ta Protohistorik Çağ yüzey araştırmaları yapılmıştır (Yılmaz vd., 2019, s. 435-467). Bölgedeki bu araştırma ve kazılar haricinde Sivash-Selçikler'deki Sebaste ile Ulubey ilçesindeki Blaundos antik kentindeki arkeolojik kazılar ve bilimsel çalışmalar halen devam etmektedir (Can, Söyler& Dünder, 2020, s. 393-409).

Ulubey Kanyonu

Ulubey ilçesindeki kanyon, Uşak merkezden gelen Dokuzsele Deresi ile devamında akan Yavu Çayı ve Kazancı Deresi (Ulubey Deresi) ile Banaz Çayı'nın ana kolunun Avgan'ın doğusundan geçtiği bölgelerde var olan kısımlardan oluşmaktadır. Kazancı Deresi ve Banaz Çayı Ulubey'in güneyinde Emekse Boğazında birleşir ve buradan da güneye doğru akarak Adıgüzel Barajına ve Denizli'ye ulaşmaktadır (Görsel 1).

Uşak'ın 35 km güneyindeki Ulubey ilçesinde, Uşak-Karahallı karayolunun doğusunda bulunan, Kazancı Deresi'nin ve Banaz Çayı'nın oluşturduğu kanyonun toplam uzunluğu 75 km'ye ulaşmaktadır (Uşak İli Çevre Durum Raporu, 2006, s. 84). Kanyon, Ulubey ilçesinin doğusunda ve güneyindeki bölgede yer almaktadır. Uşak'ın Ulubey ilçesinde yer alan kanyon, Ulubey (Kazancı Deresi) ve Banaz

çayları boyunca devam eden bir ana kanyon ve ona bağlanan çok sayıda yan kanyonlardan oluşmaktadır (Çilek, Berberoğlu, Çilek& Dönmez, 2019, s. 77). Kanyon genel hat olarak 75 kilometrenin üzerinde ve yan kollarıyla birlikte 250 kilometreden fazla uzunluğa sahiptir (Çukur, Gündüzoğlu, 2023, s. 429).

Ulubey Kanyonu 3. jeolojik zamanın ikinci yarısında Neojen dönemde şekillenmeye başlamış, yaklaşık 1,5-2 milyon yıldan beri oluşarak günümüzdeki görüntüsüne kavuşmuştur (Çukur, Gündüzoğlu, 2023, s. 430). Uşak-Ulubey'de kanyon, karstik arazi üzerinde şekillenmiştir. Kanyon pliyosen döneme ait kalkerler içerisinde (Ulubey Formasyonu) açılmıştır (Çukur, Gündüzoğlu, 2023, s. 425). Bu kanyon bölgedeki kalkerli arazinin akarsular tarafından aşındırması sonucu oluşmuştur (Yalçınlar, 1955). Kanyonun oluşumu Büyük Menderes Grabeni ve bölgedeki karstik oluşum süreciyle bağlantılıdır. Büyük Menderes Grabeninin en az üç kez çökmesiyle ve kireçtaşlarından oluşan yapının kimyasal ve mekanik aşınmasının sonucudur. Böylece Ulubey Deresi'yle-Banaz Çayı'nın geçtiği bu bölgelerde derin menderes vadiler, vadi içi tepeler ve teras şekiller meydana gelmiştir. Ulubey'in kuzeyinden akan Yavu Çayı kanyonun başlangıcını oluşturmaktadır (Oy, 2021).

Banaz Çayı ve Ulubey Deresinin geçtiği alanı kapsayan Ulubey Kanyonu 500 metre genişliğinde ve plato yüzeyinden ortalama 150-200 metre daha alçakta bulunmaktadır (Kaya, 2007, s. 9). Kanyon sisteminin derinliği dikey tektonik hareketler ile Büyük Menderes Grabeninin çökmesiyle bağlantılıdır (Yalçınlar, 1955, s. 58-78). Hasköy batısında, Ulubey-Büyükkayalı arasında ise kanyon en geniş vadisine ulaşarak 570 metreyi bulmaktadır. Kanyon vadiler yatakları boyunca bazı yerlerde daralıp bazı bölgelerde genişlemektedir. En dar yeri (Avgan- Hasköy) arasındaki alandır (Çukur, Gündüzoğlu, 2023, s. 421-426). Banaz Çayının Yayalar-Budaklar tarafından kuzeydoğu-güneybatı yönlü yarımış olduğu kalkerli arazi içerisinde 135-170 metre derinliktedir. Bu bölgede kanyon tektonik hareketler sonucunda oldukça kıvrımlı olarak devam etmektedir.

2013 tarihinde tabiat parkı olarak ilan edilen Ulubey Kanyonu ve çevresi jeolojik, jeomorfolojik, bilimsel ve kültürel açıdan ender özelliklere sahiptir (Çilek vd., 2019, s. 78). Kanyon oluşumunda Banaz Çayı ve Uşak tarafından gelen Kazancı Deresi etkilidir. Kanyonun içerisinde menderes kıvrımları arasında kalan ve bir ada şeklindeki doğal tepeler bulunmaktadır. Bunlar görsel olarak dikkat çekici niteliktedir (Ulubey Kanyonlarının Alternatif Turizm Potansiyeli Turizm Fiziksel Planlaması Projesi, 2011, s. 32). Kanyon içerisinde tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Bu nedenle doğal bitki örtüsü zarar görmüştür. Ayrıca bu alanlar tarım veya mera amaçlı kullanılmıştır (Çukur, Çakıcıoğlu Oban& Gündüzoğlu, 2019, s. 108).

Banaz ve Ulubey derelerinin geçtiği güzergâhta kireçtaşlarının kimyasal ve mekanik ayrışması sonucunda oluşan Ulubey Kanyonu Adıgüzel Barajına kadar devam etmektedir. Bölge dikey yer hareketleri ve akarsu aşındırmasını gösteren önemli bir jeolojik alandır. Ulubey Kanyonunun oluşumu üzerinde akarsu aşındırmasının yanında karstlaşmanın da etkileri vardır (Polat, Güney, 2013, s. 463-473).

Kanyonun asıl oluşumu Ulubey ilçe merkezinin doğusunda kalmaktadır. Bu alan kuzeyden gelen Dokuzsele Deresinin daha doğudan gelen Banaz Çayı ile birleşmesiyle ana kanyonu oluşturmaktadır. Banaz Çayının özellikle Ulubey çevresindeki Avgan ve Hasköy civarında kanyon görünümü belirginleşir (Ulubey Kanyonlarının Alternatif Turizm Potansiyeli, 2011, s. 6). Kanyonun geçtiği vadi tabanında menderesler bulunmaktadır. Ulubey Kanyonunun geçtiği bölge, neojen kireçtaşlarından oluşmaktadır ve bu kireçtaşlarının kalınlığı 250 metredir (Ercan, Dinçel, Metin, Türkecan& Günay, 1978, s. 103). Avgan köyünün doğusu kanyonlardan oluşmaktadır ve Avgan çevresi Ulubey Kanyonu içerisinde önemli bir konuma sahiptir (Oy vd., 2019, s. 214).

Ulubey ve Banaz çaylarının oluşturduğu Ulubey Kanyonu, doğal ve turistik önemiyle ilçenin başlıca çekim merkezidir. Kanyonlar tarih ve turizm açısından

önemli doğal oluşumlardır. Önemli bir doğal ve turistik değer olmakla birlikte potansiyelinden yeterince yararlanılamamaktadır (Deniz, 2015, s. 224).

Banaz Çayı Uşak için hayati öneme sahiptir ve suyu çok temizdir. Dokuzsele Deresi ise fiziki ve kimyasal atıklar sebebiyle kirlenmiştir. Ulubey'in güneyinde Banaz ve Dokuzsele Deresi birleşerek Denizli'ye doğru akmakta ve Adıgüzel Barajına ulaşmaktadır. Her iki çay birleştikten sonra ise bu kirlilik devam etmektedir. Buda doğal çevre için olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Ulubey Kanyonuna en büyük zararı veren Uşak merkezden geçmekte olan Dokuzsele Deresinin taşımış olduğu şehrin ve deri sanayisinin atıkları sebebiyle ağır bir koku ve çevresel kirlilik oluşturmaktadır (Özav, Yüksel, 1998, s. 39-50). Bu kirlilik günümüzde de devam etmekte olup Dokuzsele Deresi yakınında ağır koku ve derenin sularının kirli olduğu görülmektedir. Bu durum kanyonun doğal yaşamını ve geleceğini tehdit etmektedir.

Ulubey Kanyonu İçerisindeki Yerleşmeler

Ulubey Kanyonu olarak belirtilen alan içerisinde, ilçenin kuzeyinden gelen Yavu Çayı ve Kazancı Deresi şeklinde devam eden Ulubey Deresi güzergahında kalan bölüm ile Banaz Çayının Karahallı'dan Ulubey topraklarına girerek devam etmesi sonucu oluşan Banaz Çayı tarafında ve Avgan'ın doğusunda bulunan kısmında kalan bölümünde olacak şekilde arkeolojik ve tarihi kalıntılar ve yerleşmeler bulunmaktadır. Banaz Çayı ve Ulubey Deresi Ulubey'in güneyinde Emekse Boğazı çevresinde birleşerek devam etmekte ve güneye doğru Adıgüzel Barajına doğru akmaktadır. Kanyon içerisinde tespit edilen tarihi ve arkeolojik kalıntılar şunlardır:

Salma-Mera Tepe

Salma-Mera Tepe yerleşimi Avgan'ın 5 km güneybatısında, Emekse Mahallesi'nin (şimdiki Çalışkanlar Mahallesi) 2 km doğusunda, Avgan-Emekse asfalt yolunun 1 km güneydoğusundadır. Salma ve Mera Tepe aynı mevkide bulunan iki yerleşimdir. Salma, Ulubey Kanyonu içerisinde Banaz Çayı'nın 500 m kuzeydoğusunda ve Mera Tepe'nin 150 m kuzeydoğusunda yer almaktadır. Bu yerleşim bir kaya altı yerleşimdir (Görsel 2). Kayanın altına yaban hayvanlarının

açmış olduğu inlerden çıkan toprak içerisinde çok sayıda çanak çömlek parçası tespit edilmiştir. Yerleşme Kapıkayası'nın olduğu bölgede hayvan ağılların bulunduğu alandadır. Yerleşmenin olduğu alanda kaya altlarında çobanların kullandığı koyun ve hayvan ağılları ile barınaklar vardır. Kayanın altındaki inin içerisinde çıkan toprak dolgu içerisinde çok sayıda seramik tespit edilmiştir. Burada Neolitik, Kalkolitik, İTÇ, Demir Çağı ve Roma dönemi seramiği aşağıya doğru akmıştır. Salma, Neolitik ve Kalkolitik Çağ seramiği kahverengi, gri ve siyah astarlı yalın mallardan oluşmaktadır (Görsel 3). Bazı dikey kulp ve tutamak örnekleri de vardır. İlk Tunç Çağı seramiği de koyu yüzeyli mallardan oluşmaktadır (Oy vd., 2019, s. 215-216).

Mera Tepe ise aynı mevkide, kanyon içerisinde bulunan doğal bir tepedir (Görsel 4). Mera Tepe üzerinde Roma dönemine tarihlenen pişmiş toprak çatı kiremitleri ve kap parçaları tespit edilmiştir. Tepenin üst kısmında büyük bir kısmı toprakla dolmuş 1,5 metre genişliğinde ve 3 metre derinliğinde bir sarnıç vardır (Ulubey Kanyonlarının Alternatif Turizm Potansiyeli, 2011, s. 31). Burası muhtemelen bölgeyi kontrol etmek için inşa edilmiş bir kale olmalıdır.

Adatepe

Dutluca köyünün 3 km güneybatısında yer almaktadır. Ulubey Kanyonunun başlangıç noktasında yer alan yerleşmenin olduğu doğal tepeye yöre halkı Ada olarak tanımlamaktadır. Adatepe, Köseler köyünün 2 km güneydoğusunda, ayrıca Uşak-Ulubey karayolunun da yaklaşık 3 km doğusundaki Yavu Çayı kıyısındadır. Adatepe, Yavu Çayının hemen doğusundaki vadi içerisinde doğal bir tepe üzerine konumlanmıştır (Görsel 5). Yerleşme kanyon içerisindeki 30 m yükseklikte, doğu-batı uzantılı 300 m ve kuzey-güney doğrultulu 180 m uzunluğunda doğal bir tepe üzerindedir. Yerleşme üzerinde Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı (İTÇ), Helenistik ve Roma dönemi seramikleri vardır. Ayrıca çakmaktaşı alet ve obsidyen dilgiler de bulunmaktadır. Özellikle kaliteli İlk Kalkolitik Çağ boyalı seramikleri yerleşimin güney yamaçlarında yoğunlaşmıştır. İlk Kalkolitik Çağ seramikleri boya bezemeli olup çok nitelikli örneklerden oluşmaktadır (Görsel 6) (Oy vd., 2019, s.

213-214). Kanyona yakın olan Dutluca köyü içerisinde ayrıca Dutluca höyük bulunmaktadır. Dutluca höyük Neolitik Çağdan günümüzde kadar süren bir yerleşim alanıdır. Dutluca bölgesinde James Mellaart ve Turan Efe tarafından farklı tarihlerde incelemeler yapılmış olup burada Kalkolitik Çağa tarihlenen boya bezmeli çanak çömlekler hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır (Mellaart, 1970, s. 437, fig. 156; Efe, 2001, s. 58, 109). Yerleşme Yavu Çayına kadar uzanır. Yerleşmenin tabanında tarım alanları bulunması nedeniyle dikkat çekmektedir (Oy, 2021, s. 79-80). Adatepe'deki Neolitik ve Kalkolitik çanak çömlek parçaları monokrom ve çok renkli parçalardan oluşmaktadır (Oy, 2021, s. 81).

Adatepe, Yavu Çayı vasıtasıyla güneyindeki kanyon ile bağlantılıdır. Ayrıca kuzeyinde ve doğusunda kalan Uşak Ovasındaki diğer yerleşimlerle de bağlantıları bulunmaktadır. Yavu Çayı güneye doğru akarak Banaz Çayı ile birleşerek Büyük Menderes Nehrine (Meander) bağlanır. Bu nedenle Yukarı Menderes Vadisindeki yerleşimlerle de ilişkilidir (Dedeoğlu, 2014, s. 33-56; Dedeoğlu, Temür, Konakçı& Ozan, 2019, s. 1-23; Dedeoğlu vd., 2023, s. 1-29). Adatepe'yi farklı kılan özelliklerinden birisi de Yavu Çayı'nın aşındırdığı vadide kayalık bir tepe üzerinde yer almasıdır. Kanyonun başladığı bölgede çok derin olmayan vadi içerisinde (Oy, 2021, s. 87).

Dutluca bölgesinde en erken yerleşim Neolitik Çağda başlamıştır (MÖ 7000) (Oy, 2021, s. 75). Adatepe'yi önemli kılan noktalardan biri de İlk Kalkolitik Çağ boyalı parçaların çok sayıda olmasıdır. Bölgedeki diğer yerleşmelerin yüzeylerinde Adatepe kadar boyalı seramik bulunmamaktadır. Dutluca bölgesi İlk Tunç Çağ'da (İTÇ) Beycesultan ile aynı kültürel bölge içerisinde yer almaktadır (Abay, Dedeoğlu, 2009, s. 53-79; Lloyd, Mellaart, 1962). Neolitik Çağdan günümüze kadar kesintisiz bir yerleşim yeri olan Dutluca bölgesinin, Göller Yöresi ve Batı Anadolu kıyıları ile ilişkileri bulunmaktadır (Oy, 2021, s. 89).

Köseler Höyüğü

Köseler köyünün 2.5- 3 km güneyindeki Ören mevkiindedir. Yavu Çayı yerleşmenin hemen kıyısından akmaktadır. Yavu Çayı kıyısında kalan ve höyüğün

olduğu alana Aşağı Ören denilmektedir. Yerleşmenin doğusunda pithos mezarların çıktığı bir alan bulunmaktadır ve burası yerleşmenin mezarlığı olarak değerlendirilmektedir. Yerleşme kuzeydoğu-güneybatı uzantılı 400 m ve kuzey-güney uzantılı 300 m kadar bir alanı kaplamaktadır. Üzerinde tarım yapıldığı için yüksekliği azalmaktadır. Aslında yerleşme Yavu Çayına kadar uzanmaktadır. Yüksekliği 5-6 m kadardır. Yavu Çayı dikkate alınırca daha yüksektir. Geniş bir alanda yerleşim vardır fakat İTÇ seramiği Yavu Çayına bakan yamaçlarda daha çoktur. Daha geniş alanda ise Roma pithos ve seramik parçaları bulunmaktadır. Ayrıca yerleşmede ezgi taşları da oldukça fazladır (Oy, 2022, s. 56). Adatepe'den güneye doğru Yavu Çayını takip ettiğimizde 1,5 km güneyde Köselers höyüğü vardır. Adatepe ve Köselers höyüğü birbirine oldukça yakındır. Köselers höyüğü geniş bir İTÇ yerleşmesidir (Oy, 2021, s. 80).

Kocatarla Höyüğü

Ulubey'in 6-7 km güneydoğusunda, Ulubey-Hasköy karayolunun 300 m güneyindedir. Banaz Çayı bir kavis yaparak höyüğün güneyinden akmaktadır. Yerleşme kuzeybatı-güneydoğu uzantılı 300 m ve doğu-batı uzantılı 200 m çapında bir alanı kapsamaktadır ve 30 m yüksekliğe sahiptir. Yerleşme üzerinde İTÇ, Helenistik ve Roma dönemi seramikleri belirlenmiştir. Özellikle seramikler yerleşmenin üst kısmında yoğunlaşmaktadır. Yerleşmenin üzerinde bir bağ evi bulunmaktadır. Höyük üzerinde tarım yapılmaktadır. Bu alana meyve ağaçları da dikilmiştir. Yerleşmenin eteklerinde bazı küp parçaları tespit edilmiş olup bu kısımların yerleşmenin nekropol alanı olması muhtemeldir. Kocatarla Höyüğü Banaz Çayının geçtiği vadiyi ve bulunduğu bölgeyi kontrol eden bir konumdadır. Ulubey-Karahallı arasında bağlantıyı sağlayan modern karayolu da yerleşmenin olduğu bölgeden geçmektedir. Hem yola ve ulaşım ağına hem de Banaz Çayına hakim olup ormanlarla çevrili bir bölgededir. Kocatarla Höyüğünden Banaz Çayını takip ederek Avgan bölgesindeki kanyon içerisine ulaşım olduğu gibi kuzeye doğru düzlük alanlardan hareketle ovaya bağlantısı bulunmaktadır. Ayrıca güneybatıya

doğru Banaz Çayını takip ederek diğer bölgelerle bağlantıyı sağlamaktadır (Oy vd., 2019, s. 217-218).

Mehmet Bey Dere

Mehmet Bey Dere yerleşimi, Ulubey ilçesine bağlı Avgan köyünün 5 km doğusunda, Ulubey Kanyonu içerisinde yer almaktadır (Oy, 2024). Yerleşmenin olduğu alan Banaz Çayı kıyısında Mehmet Bey isimli bir şahsa ait olan çok geniş bir araziye ifade etmektedir. Burada iki katlı kerpiç bir ev bulunmaktadır ve bu ev Mehmet Bey'in Damı olarak adlandırılmaktadır. Yerleşme evin üst kısmında yer almaktadır. Mehmet Bey Dere yerleşimi kanyon içerisinde ve Banaz Çayına doğru eğimli olan arazinin yamaçlarında 150 m çapında bir alanda yer almaktadır (Görsel 7). Yerleşim kaçak kazılarla şeklini tamamen kaybetmiştir. Eğimli olan arazide yüksekliği 5 m kadardır. Yerleşmeden 100-150 m aşağıya doğru Mehmet Bey'in Damının bulunduğu alana inince nekropol alanı bulunmaktadır. Yerleşmenin nekropol alanı doğu-batı yönünde yaklaşık 170 metre, kuzey-güney doğrultusunda ise 130 metrelik bir alanı kaplamaktadır. Nekropol küp mezarlardan oluşmaktadır. Küplerin ağzı doğuya bakmaktadır (Oy, 2024).Yerleşmede ve nekropol alanında İTÇ ve Orta Tunç Çağı (OTÇ) seramikleri tespit edilmiştir (Oy vd., 2019, s. 216).

Mehmet Bey Dere Avgan'ın doğusunda Banaz Çayı kıyısında hakim bir noktada yer alan Tunç Çağı yerleşimidir (Oy, 2022, s. 56). Yerleşme ve nekropol kanyon içerisinde kalmaktadır. Nekropol kanyonun dip kısmındaki Banaz Çayı kıyısındadır (Oy, 2024). Seramiklerden burasının İTÇ II-III ve MÖ. II. Binde kullanılmış olduğu kanaatine varılmıştır (Oy vd., 2019, s. 217).

Mehmet Bey Dere OTÇ çanak parçaları Beycesultan V (OTÇ) çanaklarının benzeridir (Lloyd, Mellaart, 1965, s. 86). Ayrıca Afyonkarahisar bölgesindeki M.Ö. II. Binyıl çanaklarıyla da benzerlik göstermektedir (Koçak, Bilgin& Küçükbezci, 2019). Mehmet Bey Dere OTÇ çanak çömleri Panaztepe, Limantepe (Aykurt, 2020, s. 113, lev. 152), Kocabaş Tepe ve Çeşme Bağarası (Aykurt, 2013) çanaklarıyla da pek çok benzerlik göstermektedir (Aykurt, 2013).

Mehmet Bey Dere, Uşak bölgesinin yanı sıra Ulubey Kanyonundaki yerleşim modeli, mezarlık ilişkileri, topoğrafya ve İTÇ halkının bu coğrafyayı nasıl kullandığı hakkında bilgi veren ve bunların anlaşılmasına ışık tutan önemli bir yerleşimdir (Oy, 2024).

Hasköy Asarı

Ulubey ilçesinin 22 km güneydoğusunda bulunan Hasköy'ün 2-3 km kuzeyinde, Banaz Çayının geçtiği kanyon içerisinde yüksek bir tepe üzerinde yer almaktadır (Ulubey Kanyonları Turizm Stratejisi, 2022, s. 3). Asar veya Hasköy Asarı olarak bilinmektedir (Görsel 8). Asar mevki Avgan ile Hasköy arasındaki kanyon içerisinde, Banaz Çayı kıyısında yer alan bir tepe üzerinde konumlanmış Helenistik-Roma dönemi kale ve yerleşimdir. Yerleşmenin eteklerinde pithos mezarlar çıkmış, bölgede ayrıca kayrak taşlardan yapılmış mezarlar da bulunmaktadır (Oy vd., 2019, s. 219).

Asar mevki yüksek bir tepe üzerinde yer alan bir kale olup Banaz Çayını kontrol etmekte ve bölgeye hakimiyet sağlamak için yapılmıştır. Güney eteklerine nekropol alanı bulunmaktadır. Hasköy Asarı'nda kaya mezarları haricinde mimari kalıntılar ve derin bir kaya tüneli bulunmaktadır. Hasköy Asarı Helenistik ve Roma dönemi kalelerinden birisi olmalıdır (Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri, 2007, s. 154). Asar'ın güney yamacında ana kayaya oyulmuş yaklaşık 80 m uzunluğunda, 2,5x2,5 m ölçülerinde bir tünel bulunmaktadır. Ayrıca Asar'da çok sayıda oda ve niş var olup bunların bazıları tahrip olmuştur (Ulubey Kanyonlarının Alternatif Turizm Potansiyeli, 2011, s. 32).

Yeni Asar ve Eski Asar

Ulubey ilçe merkezinin hemen doğusunda kalan (yaklaşık 1 km) kanyon içerisinde oldukça yüksek bir konumda yer alan Yeni Asar ve Eski Asar tepeleri bulunmaktadır (Büyük Asar ve Küçük Asar). Bu tepeler kanyon oluşumuyla bağlantılı olup ilçedeki seyir terasından görülebilmektedir. Yeni Asar ve Eski Asar tepeleri içerisinde yer alan Yeni Asar üzerinde bir kale bulunmaktadır. Bu kale Helenistik ve Roma dönemine aittir. Korunaklı olması sebebiyle ve kanyonun

kontrolü açısından buradaki kale inşa edilmiştir. Bu kale Külçen köyü ile Ulubey arasında kalan bölgede, kanyon içerisindeki bölgeye hakim bir konumda bulunmaktadır (Görsel 9).

Yeni Asar ve Eski Asar Ulubey ilçe merkezinin doğusundaki çamlık mesire alanının karşısındadır. Kanyonun ortasında doğal bir tepe üzerindedir. Asar üzerinde sur duvarları ve mimari yapılar, seramik parçaları ile Asar'a ulaşımı sağlayan antik bir patika yol bulunur. Ayrıca Asar'ın alt eteklerinde yapı temelleri, su kanalları ve kuyular vardır. Daha önceden Ortaçağ kalesi olarak belirlenmiş olsa da yakın çevresinde ve eteklerinde yer alan pithos mezarlardan dolayı burasının Helenistik ve Roma döneminden itibaren kullanılmış olduğuna işaret etmektedir (Ulubey Kanyonlarının Alternatif Turizm Potansiyeli, 2011, s. 31).

Pepouza Antik Kenti

Karayakuplu köyünün 2 km kadar güneybatısında ve Banaz Çayı kıyısındaki kanyon içerisinde yer almaktadır (Lampe, 2003, s. 1-3; Lampe, 2004, s. 112; Sevin, 2013, s. 206; Lampe, 2017, s. 106). Peter Lampe başkanlığındaki bir ekip Karayakuplu köyünde bulunan Pepouza/Pepuza kentinde ve çevresinde araştırmalar gerçekleştirmiştir (Oy, 2019, s. 5-6). Pepouza antik kenti çevresinde ve kanyon boyunca antik dönemlerden kalma su kanalları, kaya mezarları ve mağaralar bulunmaktadır. Ayrıca kaya sığınakları ve büyük bir kayaya oyulmuş olan kilise de bulunmaktadır (Ulubey Kanyonları Turizm Stratejisi, 2022, s. 3).

Burası Hıristiyanlık açısından önemli olan kentlerden birisidir. Pepouza MS 165-550 yılları arasında Montanizm hareketinin merkezi olmuştur. Montanizm Frigya'da MS 165 yılında ortaya çıkmış ve ilk dönem Hıristiyanları tarafından kurulmuş olan bir mezheptir. Daha sonra Kuzey Afrika, İstanbul ve Roma'ya kadar yayılmıştır. Bu mezhebi kuran Montanus'tan sonra Maximilla ile Priscilia isimli iki kadın kahin tarafından devam ettirilmiştir. Bu mezhep kadın erkek eşitliğine önem vermiştir. Kadınlar da rahip ve piskopos olarak görevlendirilmiştir. Hazreti İsa'nın tekrar bu kentte dirileceğine inanılmış ve Pepouza kenti kutsal sayılmıştır.

Montanistler için Pepouza ve yakınındaki Tymion “Yeni Kudüs” olarak kabul edilmiştir. MS 550 yılında kent Romalılar tarafından yıkılmıştır (Oy, 2019).

Clandras/Cılandras Köprüsü ve Antik Su Kanalları

Ulubey Kanyonu içerisinde bulunmaktadır (Ulubey Kanyonları Turizm Stratejisi, 2022, s. 3). Clandras Köprüsü olarak şuan var olan yapı aslında bir su kemeridir (Görsel 10). Bu su kemerinin 1 km ilerisindeki Pepouza antik kentine su taşımak için yapılmış olduğu değerlendirilmektedir. Bölgede Banaz Çayını takip ederek ilerleyen su kanalları rahat bir şekilde görülebilmektedir ve bu kanallar Pepouza antik kentine kadar devam etmektedir. Kanallar vadi içerisindeki kayalar oyularak açılmıştır. Clandras Köprüsü olarak ifade edilen yapı bu kanalların başlangıç noktasında yer almaktadır. Roma döneminde yapıldığı düşünülen su kemerinin Pepouza ile olan bağlantısı sebebiyle MS 2. yüzyılda inşa edilmiş olduğu değerlendirilmektedir. Banaz Çayının üzerinde 17 metre yükseklikte tek kemerli olan Clandras Köprüsü 24 metre uzunluğunda ve 1.75 metre enindedir.

Pepouza’dan Clandras Köprüsüne doğru Banaz Çayının iki tarafından çok sayıda su kanalı açılmıştır. Hem ulaşım için hem de su yolu olarak açılan bu kanalları vadi boyunca takip etmek mümkündür. Vadideki kayalıklar kesilerek yapılan bu kanallar bugün bile kullanılacak niteliktedir (Oy, 2019, s. 10). Bu köprü veya su kanallarının Helenistik ve Roma öncesine ait olabileceği düşünülmektedir ve Frig ve Lidya döneminde de kullanılmış olabileceğini öngörmek gerekmektedir.

Öbek Adası (Gücü Göbek)

Avgan’ın 5 km güneydoğusunda yer alan Gücü Göbek mevkiî Banaz Çayı kıyısında doğal bir tepe üstü yerleşimidir. Yerleşme Hasköy Asarı’nın 200 m doğusundadır. Üzerinde Roma döneminden başlayarak ve Orta Çağ ve Osmanlı dönemine ait seramikler tespit edilmiştir (Oy vd., 2019, s. 215). Kanyon içerisinde Hasköy Asarı ile karşılıklı olması sebebiyle bu bölgeyi kontrol eden stratejik bir noktadadır (Görsel 8).

Sonuç ve Öneriler

Ulubey Kanyonu içerisinde Salma-Mera Tepe (Neolitik-Kalkolitik), Adatepe (Neolitik-Kalkolitik), Köseler Höyüğü (İTÇ), Kocatarla Höyüğü (İTÇ), Mehmet Bey Dere (İTÇ-OTÇ), Hasköy Asarı (Helenistik-Roma), Yeni Asar ve Eski Asar (Helenistik-Roma), Pepouza antik kenti (Roma), Clandras köprüsü ve antik su kanalları (Helenistik-Roma), Öbek Adası (Gücü Göbek) (Roma, Ortaçağ) gibi çok sayıda tarihi ve arkeolojik kalıntı bulunmaktadır.

Kanyon içerisinde Yavu Çayını takip eden kısımda Adatepe, Köseler Höyüğü, Yeni Asar ve Eski Asar yerleşimleri vardır. Banaz Çayı güzergâhında ise Kocatarla Höyüğü, Salma-Meratepe, Hasköy Asarı, Öbek Adası (Gücü Göbek), Mehmet Bey Dere, Pepouza antik kenti, Clandras köprüsü ve antik su kanalları bulunmaktadır.

Ulubey Kanyonunda yerleşim Neolitik Çağda başlamıştır (MÖ 7000) ve günümüze kadar kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. İnsanlar en az 9000 yıldır buradaki kanyon içerisinde yerleşim kurarak barınmış ve kanyonun imkânlarından yararlanmışlardır. Kanyondaki en erken yerleşmeler Neolitik ve Kalkolitik Çağa tarihlenen Adatepe ve Salma-Mera Tepe'dir. Kanyon içerisinde bulunan bu yerleşmeler en erken yerleşmeler olup Adatepe kanyonun başlangıcında doğal bir tepe üstü yerleşimdir. Avgan'da yer alan Salma-Mera Tepe ise kanyon içerisinde yer alan kaya altı yerleşmesidir. Belki de kanyon içerisinde Neolitik Çağdan daha eskiye gidebilecek kalıntıların var olması ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Ulubey Kanyonu içerisinde Neolitik ve Kalkolitik çağdan başlayarak özellikle İlk Tunç Çağ da (MÖ 3000) yerleşilmiş olup (Köseler Höyüğü, Kocatarla Höyüğü) Orta ve Son Tunç Çağda da (MÖ 2000-1000) devam eden bu yerleşim süreci (Mehmet Bey Dere) Helenistik ve Roma dönemlerinde ise kanyonun içindeki yüksek tepelerde kaleler şeklinde devam ederek günümüze kadar ulaşmıştır. Kanyon içerisinde oldukça zengin bir yerleşim dokusu bulunmaktadır. Çünkü kanyon içinden

akan Ulubey ve Banaz çayları burayı verimli kılmakta, bitki ve hayvan çeşitliliği açısından kanyonu cazip hale getirmektedir.

Ulubey Kanyonu yerleşme bakımından yoğun olup kanyon içerisindeki Banaz Çayı ve Yavu Çayı gibi akarsuların çevresi yerleşim için tercih edilmiştir. Ulubey Kanyonu ve çevresi erken dönemlerden itibaren yerleşim görmesi açısından önemlidir. Ulubey'in doğusundaki özellikle Adatepe'deki İlk Kalkolitik Çağ boyalı seramikleri ile önemli bir merkezdir. Mehmet Bey Dere yerleşimi ve nekropol alanı kanyon içerisindeki konumu nedeniyle dikkat çekmektedir. Çünkü dağlık alanlarda ve Uşak Ovasında var olan örneklerden farklı olarak kanyon içerisinde yer almaktadırlar. Salma-Mera Tepe ise yine kanyon içerisinde kaya altı yerleşimi olarak ön plana çıkmaktadır.

Ulubey Kanyonunun tarihsel süreci Neolitik Çağa kadar uzanmaktadır. MÖ 7000'lerden başlayarak Salma mevki Neolitik ve Katolik Çağ barınma alanı, yine Adatepe yerleşiminde zengin İlk Kalkolitik Çağ boyalı seramikleri, Köseler höyüğünün İTÇ buluntuları gibi örnekler tarihöncesi döneme aittir. Yine Yeni Asar, Hasköy Asarı gibi kalelerin varlığı turizm açısından kanyonun zenginliğini ortaya koymaktadır. Kanyon içindeki bu kalıntıların yanı sıra kanyonun dışında ve yakın çevresinde çeşitli arkeolojik merkezlerin olması Uşak ili açısından önemlidir. Uşak'ın ve Ulubey Kanyonunun ulaşım yollarına yakın olması sebebiyle bölgenin bu zengin doğal ve arkeolojik varlığının değerlendirilmesi ve mevcut turizm çeşitliliğinin artırılması önem arz etmektedir.

Ulubey Kanyonu Banaz Çayını güneye doğru takip ederek Büyük Menderes Nehri ile ilişkileri vardır. Kültürel olarak ta Büyük Menderes vadisi ile bağlantılıdır. Bölgenin erken dönemlerde Göller Yöresi-Hacılar ile Orta Anadolu, Çatalhöyük ve Batı Anadolu ile ilişkileri vardır. İTÇ çanak çömlekleri genel olarak bölgedeki diğer çağdaş merkezlerle uyumludur.

Ulubey Kanyonu turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Doğa yürüyüşü, tırmanma, macera parkurları gibi pek çok etkinliğe uygun olan bu kanyon görsel açıdan etkileyici olmasının yanı sıra kültür tarihi açısından da

değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kanyon içinde eskiçağdan günümüze kadar olan var olan iskân tarihine ışık tutan kalıntıların varlığı kanyonun tarih, arkeoloji ve kültür turizmi açısından da önemli hale getirir. Kanyon içindeki bu tarihi alanların ve arkeolojik kalıntıların bir rota oluşturularak kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Görsel 11). Oluşturulacak kültür yolu veya yürüyüş yolu güzergahlarını kapsayan kanyon içindeki bu alanlarda bilgilendirici tabelalar veya yönlendirici işaretler hazırlanarak turizme kazandırılması uygun olacaktır.

Nitekim kanyon içerisinde yer alan Pepouza antik kenti Montanizm hareketinin merkezi olması sebebiyle oluşturulacak yürüyüş rotası açısından kanyon içinde önemli bir güzergahı oluşturabilir. Aynı şekilde Salma-Mera Tepe'de bulunan kaya altı sığınakları da hem görsellik açısından hem de kültür turizmi açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Ulubey Kanyonu doğa, tarih ve kültür turizmi açısından önemli bir potansiyel barındırmakta olup bu potansiyeli yeterince değerlendirilmemektedir. Daha çok günübirlik yapılan gezilerin ve seyir terasından kanyonun seyredilmesinin yanında turizmin çeşitlendirilerek detaylandırılması ve bir proje kapsamında doğa turizminin yanında kültür ve tarihi yönleri ile birleştirilerek daha etkin bir şekilde kullanılması faydalı olacaktır.

Kanyon için en büyük dezavantajları ise Dokuzsele ve Yavu Çayı üzerinden kanyona gelen kirli suların vermiş olduğu kötü kokunun ve çeşitli atıkların vermiş olduğu zararlardır. Bu nedenle evsel ve kimyasal atıkların engellenmesi ve temizlenmesi gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde kanyonun turizm açısından daha verimli olacağı düşünülmelidir. Daha doğuda akan Banaz Çayının ise temiz ve gür akan suyu bitki ve hayvan çeşitliliği açısından büyük bir zenginlik sunmaktadır. Ayrıca kanyonun eşsiz doğal güzelliklere sahip olması, gelecekte çok güzel bir turizm destinasyonu olacağını işaret etmektedir.

Mali Destek Bildirimi (Funding)

Bu çalışma Ordu Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü (A-1835) ve Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmiştir.

Kaynakça

- Abay, E., Dedeoğlu, F. (2009). Beycesultan 2007-2008 Yılları Kazı Çalışmaları Ön Raporu. Preliminary Report of Beycesultan 2007-2008 Excavation Campaigns. *Arkeoloji Dergisi*, 13(1), 53-79.
- Aykurt, A. (2013). Batı Anadolu Orta Tunç Çağı Kronolojisinin İzmir Bölgesi Kazıları Işığında Güncel Bir Değerlendirmesi, *Colloquium Anatolicum*, XII, 37-77.
- Aykurt, A. (2020). Liman Tepe I, Orta Tunç Çağı Seramiği ve Küçük Buluntuları: Orta Tunç Çağı Seramikleri ve Küçük Buluntular. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Can, B., Söyler, Ş., Dünder, G. K. (2020). Blaundos Antik Kenti 2018 Yılı (İlk Sezon) Çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 41(1), 393-409.
- Çilek, A., Berberoğlu, S., Çilek, M. Ü., Dönmez, C. (2019). Topografik Özellikleri Kullanarak Arazi Morfolojisi Analizi: Uşak Ulubey Kanyonu Örneği. *Bilge International Journal of Science and Technology Research*, 3, 77-88.
- Çukur, H., Gündüzoğlu, H. A. G. (2023). Uşak-Ulubey Kanyonları ve Coğrafi Özellikleri. *Kurtuluşun 100. Yılında Uşak, Uşak Belediyesi, Palet Yayınları*, Konya, 421-430.
- Çukur, H., Çakıcıoğlu Oban, R., Gündüzoğlu, H. A. G. (2019). Land Use Suitability Analysis of the Ulubey Canyon (Uşak-Turkey) and Its Surroundings. *Romanian Journal of Geography*, 63(1), 105-119.
- Dedeoğlu, F. (2014). Yukarı Menderes Havzası Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimlerinin Materyal Kültür ve İskân Düzeni Bağlamında Değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 33-56.
- Dedeoğlu, F., Temür, B., Konakçı, E., Ozan, A. (2019). Ekşi Höyük 2015-2019: Yukarı Menderes Havzası'nın Neolitik Dönemine İlişkin İlk Sonuçlar ve Gözlemler. *Arkeoloji Dergisi*, XXIV, 1-23.
- Dedeoğlu, F., Ozan, A., Konakçı, E., Temür, B., Boz, B., Milić, B., İlgezdi-Bertram, G., Erdalkıran, M. (2023). Archaeological and Analytical Investigation of A New Neolithic Site in Western Anatolia: Ekşi Höyük (Denizli, Turkey). *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 23(1), 1-29.
- Deniz, M. (2015). Analysis of Sustainable Tourism and Cittaslow Potential of Ulubey (Uşak). M. Dinu, N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, R. Efe, A. Soykan (Ed.), *Tourism, Environment and Sustainability*, St. Kliment Ohridski University Press, Sofia, 219-238.
- Dinç, M., Taştēmür, E. (2019). 2017 Yılı Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan-Roma (Arkaik, Klasik, Helenistik ve Roma Çağı) Yerleşimleri Sonuç Raporu. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 36(3), 151-174.
- Efe, T. (2001). The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı, A Chalcolithic Site in Inland Northwestern Anatolia. *TASK Vakfı yayınları*, İstanbul.

- Ercan, T., Dinçel, A., Metin, S., Türkecan, A., Günay, E. (1978). Uşak Yöresindeki Neojen Havzalarının Jeolojisi, *Geology of the Neogene Basins in Uşak Region*. Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, 21, 97-106.
- Fıratlı, N. (1970). Uşak-Selçikler Kazısı ve Çevre Araştırmaları. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 19(2), 109-160.
- İzmirligil, Ü. (1975). Uşak-Selçikler Tümülüsleri. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 22(1), 41-69.
- Kaya, A. (2007). Karahallı (Uşak) İlçesinin Coğrafi Etüdü, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Koçak, Ö ., Bilgin, M., Küçükbezci, H. G. (2019). MÖ II. Binyılda Afyonkarahisar ve Çevresi Kültürleri, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Lampe, P. (2003). The First Campaign of the Pepouza and Tymion Archaeological Surface Survey 2001. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 20(2), 1-10.
- Lampe, P. (2004). Pepouza 2002: Vermessungsnetz, Neue Archäologische Zeichnungen, Oberflächenfunde. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 21(1), 109-118.
- Lampe, P. (2017). Temenothyrai'nin (Uşak) Güneyinde Bulunan Frig Ard Bölgesinde Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi: Montanizm İzleri. R. M. Czichon, Ş. Söyler, B. Can, İ. Çavuş (Ed.), *Yüze Araştırmaları ve Kazılar Işığında Uşak*, Zero Production, İstanbul, 105-114.
- Lloyd, S. Mellaart, J. (1962). Beycesultan. Vol. 1, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels. Occasional Publications of the British Institute of Archaeology at Ankara 6. London.
- Lloyd, S. Mellaart, J. (1965). Beycesultan. Vol. 2, Middle Bronze Age Architecture and Pottery. Occasional Publications of the British Institute of Archaeology at Ankara 8. London.
- Mellaart, J. (1970). Excavations at Hacılar I-II, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Oy, H. (2014). Uşak İli ve İlçelerinde İlk Tunç Çağı Coğrafya Araştırmaları 2013 Yılı Çalışmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 32(1), 215-230.
- Oy, H. (2016). Uşak İli Merkez İlçe İlk Tunç Çağı Araştırmaları 2014 Yılı Çalışmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 33(2), 499-520.
- Oy, H. (2017). Uşak İli Tunç Çağı Araştırmaları. R. M. Czichon, Ş. Söyler, B. Can, İ. Çavuş (Ed.), *Yüze Araştırmaları ve Kazılar Işığında Uşak*, Zero Production, İstanbul, 33-38.
- Oy, H. (2018). İlk Tunç Çağında Uşak 1, Merkez, Banaz ve Sivashlı İlçeleri, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Oy, H., Coşar, D., Bektaş, G. (2019). Uşak-Ulubey İlk Tunç Çağı Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 37(2), 209-230.
- Oy, H. (2019). İçbatı Anadolu'da Prehistorik Döneme Ait Bir Mermer Atölyesi: Karayakuplu Höyük. *OLBA*, XXVII, 1-40.
- Oy, H. (2021). New Survey and Typological Study of Prehistoric Wares of Dutluca Region, Uşak, Turkey. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 21(2), 69-92.
- Oy, H. (2022). Uşak İli Tunç Çağı Araştırmaları 2019-2020 Çalışmaları. 2019-2020 Yılı Yüze Araştırmaları, *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü*, cilt 2, 51-68.
- Oy, H. (2024). A Bronze Age Settlement and Cemetery in the Ulubey Canyon in Inland Western Anatolia Mehmet Bey Dere, Uşak, Turkey. *Anadolu Araştırmaları*, 30, 67-92.

- Oy, H. (2024). İlk Tunç Çağında Uşak II, Karahallı, Ulubey ve Eşme İlçeleri, Akademisyen Yayınevi, Ankara.
- Özav, L., Yüksel, T. (1998). Uşak'ta Dericilik ve Coğrafi Çevre Üzerine Etkileri. Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 39-50.
- Polat, S., Güney, Y. (2013). Uşak İli Arazisinde Karstik Şekiller. Marmara Coğrafya Dergisi, 27, 440-475.
- Sevin, V. (2013). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Tabberne, W., Lampe, P. (2008). Pepouza and Tymion: The Discovery and Archaeological Exploration of A Lost Ancient City and An Imperial Estate. Walter de Gruyter, Berlin.
- Taşkıran, H., Aydın, Y., Özçelik, K., Erbil, E. (2021). A New Discovery of Neanderthal Settlements in Turkey: Surmecik Open-Air Campsite in Western Anatolia. L'anthropologie, 125(1), 1-13.
- Ulubey Kanyonları Turizm Stratejisi, 2022. Zafer Kalkınma Ajansı, Kütahya.
- Uşak İli Çevre Durum Raporu, (2006). Uşak Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Uşak.
- Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri. (2007). Uşak Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Neşa Ofset, İzmir.
- Ulubey Kanyonlarının Alternatif Turizm Potansiyeli Turizm Fiziksel Planlaması Projesi. (2011). Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Uşak.
- Yalçınlar, İ. (1955). Banaz Çayı Hazvası ve Uşak Civarında Bünye ve Morfoloji Araştırmaları. Türk Coğrafya Dergisi (13-14), 57-89.

Harun OY, Uşak-Ulubey Kanyonu'nun İskân Tarihi Ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi

Görsel 1: Ulubey Kanyonu ve yerleşmeler

Görsel 2: Salma kaya altı yerleşimi

Görsel 3: Salma neolitik ve kalkolitik çağ seramikleri

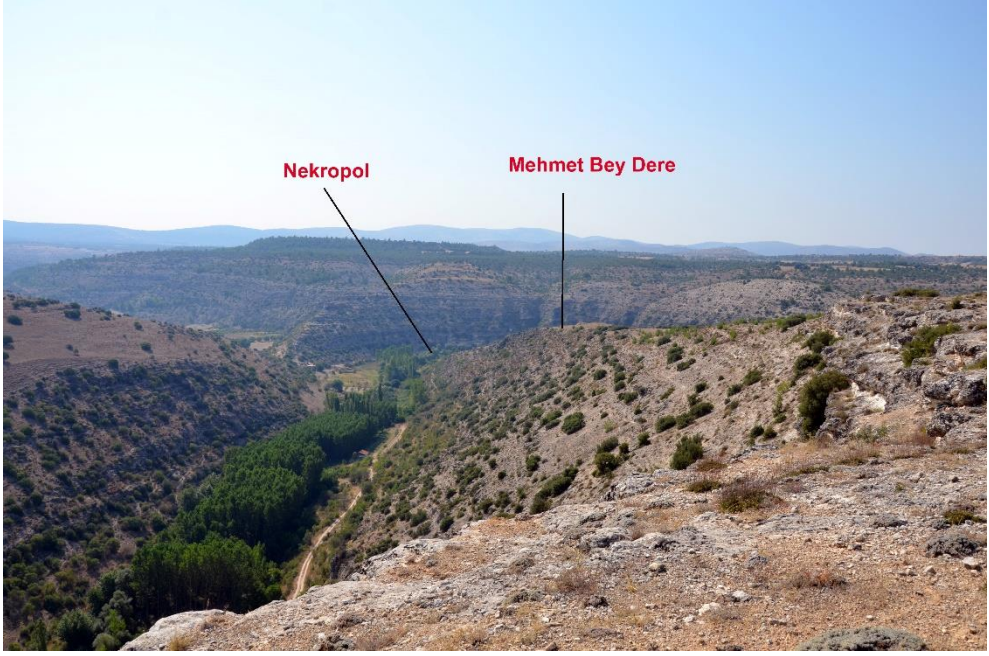
Görsel 4: Mera Tepe

Görsel 5: Adatepe

Görsel 6: Adatepe Kalkolitik Çağ çanak çömleği

Görsel 7: Mehmet Bey Dere

Görsel 8: Hasköy Asarı ve Öbek Adası

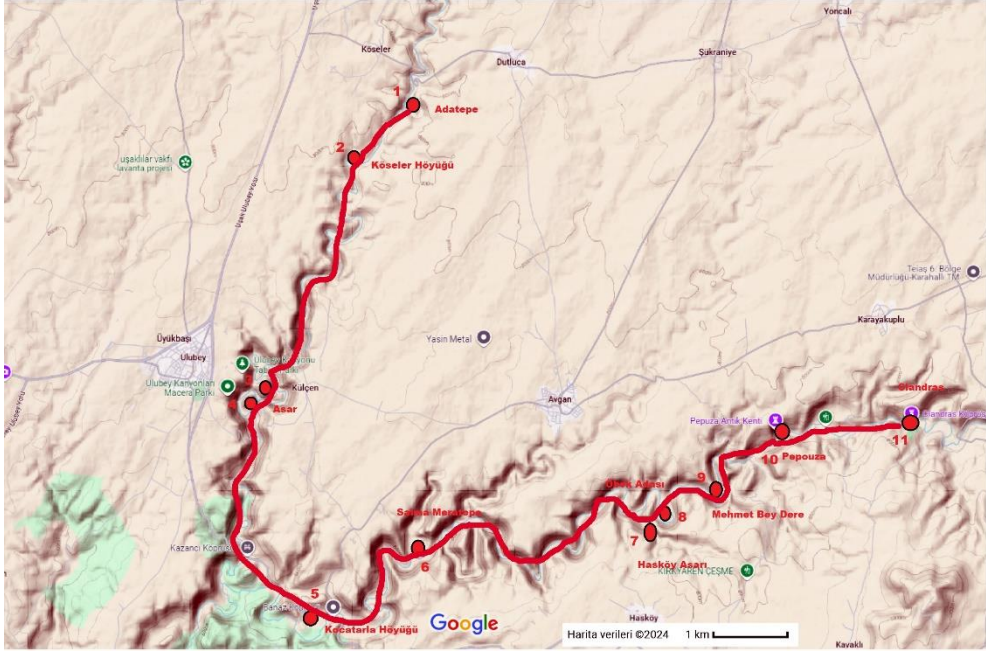

Görsel 9: Yeni Asar ve Ulubey kanyonu

Görsel 10: Clandras

Görsel 11: Ulubey Kanyonu gezi rotası

Extended Abstract

Ulubey Canyon is located in the Ulubey district, 35 km south of Uşak province. The canyon extend to the east and south of the Ulubey district. Ulubey Canyon consists of a main canyon along the Ulubey (Kazancı Creek) and the Banaz Streams and many side canyons connected to the main canyon. The canyon is generally 75 kilometers long. When calculated together with its side branches, it has a length of more than 250 kilometers. These canyons were formed as a result of the erosion of the rivers passing over the calcareous land in the region. Yavu Stream, flowing from the north of Ulubey, constitutes the beginning of the canyon. Ulubey Canyon, covering the area where the Banaz Stream and Ulubey Stream pass, is 500 meters wide and is approximately 150-200 meters lower than the plateau surface. Ulubey Canyon is one of the important canyons of Uşak province and Turkey. The canyon was declared a nature park in 2013.

The main formation of the canyon is in the east of the Ulubey district. This area is formed by the combination of Dokuzsele and Yavu Streams coming from the north and the Banaz Stream coming from the east. The formation of the canyon is linked to the Büyük Menderes Graben and the karst formation process in the region. It is the result of the collapse of the Büyük Menderes Graben at least three times and the chemical and mechanical weathering of the structure consisting of limestone. Thus, deep meander valleys, in-valley hills and terrace shapes were formed in these regions where Ulubey Stream and the Banaz Stream pass. The canyon appearance becomes evident in the region where the Banaz Stream passes especially around Ulubey, Avgan and Hasköy. The east of Avgan village consists of canyons and Avgan surroundings have an important location within the Ulubey Canyon.

So far, no study has been conducted to reveal the settlement history of Ulubey Canyon. However, there are rich archaeological remains such as many settlements or shelters in the canyon. When these are evaluated as a whole, it is thought that the canyon can be evaluated in terms of history, archaeology and cultural tourism in addition to nature tourism and can be made more known.

There are many historical and archaeological ruins in Ulubey Canyon, such as Adatepe, Köselers Mound, Yeni Asar and Eski Asar, Kocatarla Mound, Salma-Mera Tepe, Hasköy Asarı, Öbek Island (Gücü Göbek), Pepouza ancient city, Clandras Bridge and ancient water channels. Settlement in Ulubey Canyon started in the Neolithic Age (7000 BC). The earliest settlements in the canyon are Adatepe and Salma-Mera Tepe, dating back to the Neolithic and Chalcolithic Ages.

Adatepe is located 3 km southwest of Dutluca village. It is on a natural hill in the valley just east of the Yavu Stream. Adatepe is an important settlement in the Early Chalcolithic Age. 1.5 km south of Adatepe is Köselers Mound. Adatepe and Köselers Mound are very close to each other. Köselers Mound is a large EBA settlement located along the banks of the Yavu Stream. To the east of the settlement is the area where pithoi graves were found. The settlement covers an area of 400 m northeast-southwest and 300 m north-south. Its height is decreasing due to agricultural activities carried out on it. In fact, the settlement extends to the Yavu River.

Yeni Asar and Eski Asar are on a natural hill in the middle of the canyon to the east of the Ulubey district center. These hills are linked to the formation of canyon and can be seen from the observation deck in the district. There is a castle on Yeni Asar, which is located within the Yeni Asar and Eski Asar hills. There are walls, architectural structures, ceramic pieces and an ancient pathway that provides access to Asar. This castle belongs to the Hellenistic and Roman periods. The castle was built in this location due to its sheltered location and to control the canyon. This castle is located in the region between Külçen village and Ulubey, in a position overlooking the region within the canyon.

Kocatarla Mound is 6-7 km southeast of Ulubey, 300 m south of the Ulubey-Hasköy highway. The Banaz Stream makes a curve and flows from the south of the mound. The settlement covers an area with a diameter of 300 m in northwest-southeast and 200 m in east-west extension and has a height of 30 m. EBA, Hellenistic and Roman period ceramics were identified on the settlement. Especially ceramics are found in the upper part of the settlement. There is a vineyard house on the settlement. Agriculture is done on the mound. Fruit trees were also planted in this area. Some pithoi pieces were found on the outskirts of the settlement, and it is possible that these parts were the necropolis area of the settlement. Kocatarla Mound is in a position that controls the valley through which the Banaz Stream flows. The modern highway connecting Ulubey-Karahallı also passes through the settlement area.

Salma-Mera Tepe settlement is 5 km southwest of Avgan and 1 km southeast of the Avgan-Emekse road. Salma and Mera Tepe are two settlements located in the same location. Salma is an under-rock settlement. Many ceramics were identified in the soil fill from the cave under the rocks. Here, ceramics from the Neolithic, Chalcolithic, EBA, Iron Age and Roman periods flowed downwards. Mera Tepe is a natural hill located in the same location, within the canyon. Terracotta roof tiles and pot fragments dating back to the Roman period were identified on Mera Tepe. This must probably have been a castle built to control the region.

Hasköy Asarı is located on a high hill in the canyon where the Banaz Stream passes, 2-3 km north of Hasköy, which is 22 km southeast of the Ulubey district. It is a Hellenistic-Roman castle located on a hill on the banks of the Banaz Stream. There is a necropolis area on the southern foothills. In addition to the rock tombs, there are architectural ruins and a deep rock tunnel at Hasköy Asarı. There is a tunnel carved into the main rock on the southern slope of Hasköy Asar, approximately 80 m long and 2.5x2.5 m in size.

Öbek Island (Gücü Göbek) is a natural hilltop settlement located on the banks of the Banaz Stream, 5 km southeast of Avgan. The settlement is 200 m east of Hasköy Asarı. Ceramics dating back to the Roman period, the Middle Ages and the Ottoman period have been discovered at the settlement. It is at a strategic point controlling this region as it is opposite Hasköy Asarı within the canyon.

Mehmet Bey Dere settlement is located in the Ulubey Canyon, 5 km east of Avgan village in the Ulubey district. Mehmet Bey Dere is an Early Bronze Age settlement located to the east of Avgan. This settlement occupies an area with a diameter of 150 m within the canyon and on land sloping towards the Banaz Stream. The necropolis is on the banks of the Banaz Stream at the bottom of the canyon. The necropolis covers an area of approximately 170 meters in the east-west direction and 130 meters in the north-south direction. The necropolis consists of pithos graves. The mouth of the pithoi faces east.

Pepouza is located about 2 km southwest of Karayakuplu village and in the canyon on the banks of the Banaz Stream. There are water channels, rock tombs and caves around the ancient city of Pepouza and along the canyon. There are also rock shelters and a church carved into the rock. Pepouza was the center of the Montanism movement 165-550 AD.

Montanism is a sect that emerged in Phrygia in 165 AD and was founded by early Christians. Clandras/Cılandras Bridge is located in Ulubey Canyon. The structure that currently exists as Clandras Bridge is actually an aqueduct. Many water channels have been opened on both sides of the Banaz Stream from Pepouza to Clandras Bridge. It is possible to follow these channels, which were opened both for transportation and as waterways, throughout the valley. These water channels, made by cutting the rocks in the valley, can be used even today.

Ulubey Canyon has important potential in terms of tourism. These historical sites and archaeological ruins within the canyon should be evaluated within the scope of cultural tourism by creating a route. The walking route to be created between the Clandras Bridge on the Banaz Stream in the canyon, the ancient city of Pepouza and Salma-Mera Tepe can constitute an important route within the canyon. It is important to evaluate the rock shelters in Salma-Mera Tepe both in terms of visibility and cultural tourism. On the Yavu Stream, the route extending southwards via Adatepe and Yeni Asar to Adıgüzel Dam can be followed. People have settled in Ulubey Canyon for at least 9000 years, sheltered there and benefited from the opportunities of the canyon. The biggest disadvantage for the Canyon is the damage caused by the unpleasant odor and various wastes caused by the dirty water coming from Dokuzsele and Yavu Stream. Therefore, domestic and chemical wastes must be prevented and cleaned. It should be considered that if this is done, the canyon will be more productive in terms of tourism. The clean water of the Banaz Stream, which flows further east, offers great richness in terms of plant and animal diversity. The fact that the canyon has unique natural beauties indicates that it will be a very beautiful tourism destination in the future.